

भारतातील महिलांचे मानवी हक्क

डॉ. अनुराधा एम. खाडे

समाजशास्त्र विभाग प्रमुख

स्व.निर्धन पाटील वाघाये कला, वाणिज्य व विज्ञान
महाविद्यालय लाखनी, जिल्हा- भंडारा.

प्रस्तावना:

मानवाधिकार ही आधुनिक संकल्पना नसून ती एक प्राचीन जुनी संकल्पना आहे. त्यानुसार प्रत्येक मानवाला हे माहित असले पाहिजे की तो किंवा ती मनुष्य म्हणून जन्माला आली आहे आणि त्याने माणसासारखे जगले पाहिजे याचा अर्थ असा की एखाद्याला त्याचे हक्क आणि विशेषाधिकारांचे ज्ञान असले पाहिजे आणि त्याने त्याचे पालन केले पाहिजे. मानवी हक्क हे असे किमान हक्क आहेत जे प्रत्येक व्यक्तीला मिळणे अनिवार्य आहे कारण तो किंवा ती मानवी कुटुंबाचा सदस्य आहे.

मानवी हक्क समाजातील इतर मानवांच्या समरसतेने मानवाच्या सर्वांगीण सर्वांगीण विकासाशी संबंधित आहेत. मानव हा सामाजिक प्राणी आहे आणि तो समाजाचा अविभाज्य भाग आहे आता संपूर्ण जग एक जागतिक कुटुंब आहे आणि प्रत्येकजण इतरांवर अवलंबून आहे. प्रत्येकाला गरजा, प्राधान्यक्रम आणि आवडींचा समान आदर असतो. मानवी हक्क हे गर्भापासून थड्यापर्यंत माणसाशी निगडित राहतात.

मानवी हक्कांची संकल्पना:

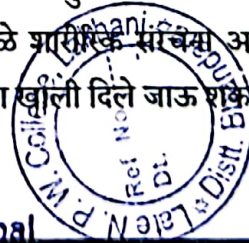
मानवी हक्कांची व्याख्या असे मूलभूत अधिकार आहेत ज्याशिवाय लोक माणूस म्हणून सन्मानाने जगू शकत नाहीत. मानवाधिकार 1948 च्या सार्वत्रिक घोषणापत्रात जगातील प्रत्येकासाठी त्याची वंश, रंग, लिंग, भाषा, धर्म, राजकीय किंवा इतर मत, राष्ट्रीय किंवा सामाजिक मूल, मालमतेचा जन्म किंवा इतर दर्जा काहीही असो मूलभूत हक्कांचा एक संच स्पष्टपणे नमूद केला आहे.

मानवी हक्क हे हक्क आहेत जे प्रत्येकाला त्यांच्या माणुसकीच्या सद्गुणासाठी आहेत ते मानवी स्वभावाच्या आवाहनावर आधारित आहेत. मानवी हक्कांमध्ये व्यक्तीचे जीवनाशी संबंधित अधिकार, स्वातंत्र्य समानता आणि व्यक्तीची प्रतिष्ठा हे सुसंस्कृत समाजाचे अविभाज्य घटक आहेत. येथे मानवी हक्क एक व्यक्ती आहे ज्यात त्याच्या किंवा तिच्या मानवी असण्यामुळे नागरी आणि राजकीय अधिकार तसेच आर्थिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक दोन्ही अधिकार असतात. मानवी हक्क आणि मूलभूत हक्क आपल्याला आपल्या मानवी समानतेचा पूर्णपणे विकास आणि उपयोग करून आपली बुद्धिमत्ता, आपली प्रतिभा आणि आपली विवेकबुद्धी आणि आपल्या आध्यात्मिक आणि इतर गरजा पूर्ण करण्यास अनुमती देतात.

मानवाधिकार म्हणजे मानवजातीला सर्व हक्क आणि सन्मान प्रदान करणे, जसे की सन्मानाने जगण्याचा अधिकार, समानतेचा अधिकार, स्वातंत्र्याचा अधिकार, सामाजिक सुरक्षिततेचा अधिकार इ. यामध्ये महिलांचे मानवी हक्क जवळजवळ समान आहेत परंतु काही कारणांमुळे शारीरिक, मानसिक आणि काही परिस्थितीजन्य घटकांसारखी कारणे महिलांच्या हक्कांची चर्चा आणि वर्गीकरण खाली दिले जाऊ शकते.

1. समानतेचा अधिकार.
2. स्वातंत्र्याचा अधिकार.

Off Principal

Assl. Professor
Late N. P. W. Art. Comm.
& Sci. College Lakhani,

3. शिक्षणाचा अधिकार.
4. सन्मानाने जगण्याचा अधिकार.
5. मालमतेचा अधिकार.
6. रोजगारासाठी समान संधी मिळण्याचा अधिकार.
7. उपजीविकेचा अधिकार.
8. राजकीय हक्क.
9. आरोग्यासाठी संरक्षणाचे अधिकार.
10. लिंगभेदापासून संरक्षणाचा अधिकार.
11. सेवानिवृत्ती म्हातारपण आणि आजारपणाच्या परिस्थितीत सामाजिक संरक्षणाचा अधिकार.
12. समान कामासाठी समान वेतन मिळण्याचा अधिकार.

मानवी हक्कांची व्याप्ती:

विशेषतः परंपरा, सामाजिक, पूर्वग्रहदूषित आर्थिक आणि राजकीय हितसंबंध स्त्रियांच्या विशेष संदर्भातील मानवी हक्कांनी मानवी हक्कांच्या विचारात महिलांना सामान्य मानवी हक्कांपासून विशेष हिताच्या दर्जापर्यंत वगळले आहे. मानवी हक्कांच्या जगात महिलांचे दुर्लक्षित होणे हे जगातील लैंगिक असमानतेचे प्रतिबिंब आहे.

1995 च्या बीजिंगच्या महिला परिषदेने पुढील भूमिका मांडल्या होत्या

* महिला आणि मुलींवरील सर्व प्रकारचे भेदभाव दूर करण्यासाठी सर्व आवश्यक उपाययोजना करणे आणि लैंगिक समानता आणि महिला सक्षमीकरणाच्या प्रगतीतील सर्व अडथळे दूर करणे.

* सर्व मानवी हक्क आणि मूलभूत स्वातंत्र्यांचा महिलांना आणि मुलींना पूर्ण आनंद मिळावा याची खात्री करणे आणि या अधिकारांच्या उल्लंघनाविरुद्ध प्रभावी कारवाई करणे.

* महिलांवरील हिंसाचाराचे सर्व प्रकार रोखणे आणि दूर करणे आणि प्रोत्साहन देणे आणि संरक्षण करणे.

* महिला आणि मुलींचे सर्व मानवी हक्क

रोजगारासह महिलांच्या आर्थिक समानतेला चालना देण्यासाठी आणि महिलांवरील गरिबीचा सततचा आणि वाढता बोजा काढून टाकण्यासाठी आर्थिक रचनेतील बदलांद्वारे गरिबीच्या कारणांची रचना संबोधित करून, ग्रामीण भागातील महिलांसह सर्व महिलांना, महत्त्वपूर्ण विकास एजंट म्हणून प्रवेश सुनिश्चित करणे, संसाधने, संधी आणि सार्वजनिक सेवेची उत्पादकता.

* मूलभूत शिक्षण, आजीवन शिक्षण, साक्षरता आणि कौशल्य प्रशिक्षणाच्या तरतुदीद्वारे आर्थिक विकासासह लोककेंद्रित शाश्वत विकासाला चालना देणे. आणि मुलींसाठी प्राथमिक आरोग्य सेवा आणि महिला आणि मुलींच्या प्रगतीसाठी शांतता सुनिश्चित करण्यासाठी सकारात्मक पावले उचलणे.

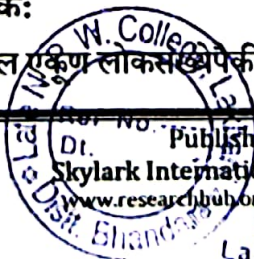
* सर्व महिला आणि मुलींच्या स्वातंत्र्यात

मानवी हक्क आणि मूलभूत अधिकारांचा समान उपभोग सुनिश्चित करण्यासाठी तीव्र प्रयत्न करणे.

* विशेषतः महिला आणि मुलींना प्रोत्साहन देण्यासाठी मानवतावादी कायद्यासह आंतरराष्ट्रीय कायद्याचा आदर सुनिश्चित करणे.

महिलांच्या हक्कांचे मानवी हक्क:

आपण पाहतो की जगातील एकूण लोकसंख्येची निम्मी महिला आहेत. आपल्या समाजात प्राचीन

काळापासून स्त्रियांना समाज आणि घरगुती दोन्ही आघाडीवर त्यांचे हित साधण्यासाठी पुरुषांची मालमत्ता समजली जाते. अशा पद्धतीवर आळा घालण्यासाठी U.N. आणि आंतरराष्ट्रीय समुदायाने कोणत्याही प्रकारचा भेदभाव न करता पुरुषांच्या बरोबरीने स्त्रियांच्या हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी अनेक पद्धती विकसित केल्या आहेत. या विषयावर आंतरराष्ट्रीय समुदाय आणि भारत सरकारचे प्रयत्न थोडक्यात महिलांच्या हक्काशी संबंधित काही महत्त्वाचे आहेत.

- महिलांच्या राजकीय अधिकारावरील अधिवेशन, 1952. आणीबाणी आणि सशस्त्र परिस्थितीत महिला आणि मुलांच्या संरक्षणावरील घोषणा
- 1974. कलम 14 अंतर्गत घटनेने कायद्यासमोर समानता आणि समान संरक्षण मान्य केले आहे.
- पुरुष आणि महिला दोघांसाठी कलम १५(१)३४ अंतर्गत महिलांविरुद्ध कोणताही भेदभाव करण्यास परवानगी नाही.
- सर्व नागरिकांसाठी सार्वजनिक नियुक्तीच्या बाबतीत समान संधीची हमी दिली जाते आणि विशेषतः लिंग-आधारित भेदभाव अंतर्गत रोजगार किंवा कार्यालयाच्या संदर्भात कायदा 16 अन्वये राज्यात बंदी घालण्यात आली आहे.
- कलम 15 कलम (3) द्वारे ते राज्याला कोणताही विशेष कायदा किंवा तरतुदी करण्याची परवानगी देते किंवा कलम 21 अंतर्गत महिलांच्या उन्नतीसाठी आणि कल्याणासाठी सवलत वाढवण्याची हमी, सर्व नागरिकांना जीवन आणि स्वातंत्र्य कोणत्याही प्रकारचा भेदभाव न करता. राज्याच्या धोरणाची निर्देशात्मक तत्वे (ज्याचे वर्णन मानवी हक्कांच्या भाषेत आर्थिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक हक्क म्हणून केले जाते) राज्याला कलम ३९(अ) अंतर्गत तरतुदी करण्याचे निर्देश देतात जेणेकरून स्त्री आणि पुरुष दोघांनाही उपजीविकेच्या पुरेशा साधनांचा अधिकार आहे याची खात्री होईल.

निष्कर्ष:

मानवी हक्क आणि महिलांचे हक्क आपल्याला मानवजातीच्या भल्यासाठी आपली मानवी समानता, आपली बुद्धिमत्ता, आपली प्रतिभा आणि आपला विवेक विकसित करण्यास आणि वापरण्याची परवानगी देतात. जेणेकरून समाजाचा दृष्टीकोन बदलला पाहिजे आणि महिलांच्या निर्णयशक्तीचा, मुख्य प्रवाहात समावेश व्हावा आणि तिथल्या शक्तीचा, सामाजिक, राजकीय किंवा आर्थिक ताकदीचा उपयोग राष्ट्राच्या विकासासाठी व्हावा.

संदर्भ:

- प्रा. रुहेला एस.पी., प्रा. नायक राज कुमार (2011) मूल्य शिक्षण आणि मानवी हक्क शिक्षण खंड. 1 आणि vol 2.
- डॉ. राव दिगुमार्ती भास्कर, पुष्पा लता कु. दिगुमार्ती, कु. हर्षिता दिगुमार्ती, वूमन एज्युकेटर्स डिस्कव्हरी पब्लिशिंग हाऊस, नवी दिल्ली.
- आचार्य B. C. महिला मानवी हक्क.
- मीना पी.के. ह्युमन राइट्स थिअरी ऑफ प्रॅक्टि

